

A MAGYAR OKTATÓ MESE TÖRTÉNETE

1786-TÓL 1807-IG

ÍRTA

EMBER NÁNDOR

bárá Eötvös József-kollégium tagja

BUDAPEST, 1918

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA

A MAGYAR OKTATÓ MESE TÖRTÉNETE 1786-TÓL 1807-IG.

A magyar oktató mese (fabula, állatmese) irodalmára kétségtelenül nagy hatással volt a nyugateurópai, elsősorban a német és ennek közvetítésével a francia meseirodalom. Története nagy vonásokban, megegyezik a német oktató mese történetével. A XVI. század első két, Aesopust utánzó meseírója: Heltai és Pesti után a XVII. században nincs semmi nyoma nálunk a mesének. A XVIII. századi német oktató mese előzményei sem a XVII. században, hanem a XVI. század német meseirodalmában keresendők. Ekkor jelentek meg Erasmus Alberus (1534) és Burhard Waldis (1548) mesegyűjteményei. A XVII. század elején, mikor a német irodalomban az epikáé a vezető szerep, csak ügyetlen, parabolyszerű kísérletekre (Harsdörfer) akadunk. A század végén jelentkeznek először Aesopus, Phaedrus, La Fontaine és La Motte német nyelvű fordításai. Így tehát a szomszédos irodalmi élet a XVIII. század elejéig nem is gyakorolhatott hatást a magyar oktató mesére. A XVIII. század első felében, mondhatjuk, kialakul már a német oktató mese, s tetőfokát a század közepén éri el, mikor a kétféle mesetípus: a la fontaine-i (Gellértnél) és az aesopusi (Lessingnél) magas tökéletességre emelkedik. E mesék hatása nálunk csak a század utolsó évtizedeiben jelentkezik. Megtaláljuk a magyar mesék forrásai között, a legnagyobb német meseírók (Gellert, Lessing, Herder paramythionjai) mellett a kisebb meseírók (Hagedorn, Gleim, Lichtwer) műveit is és a francia szépirodalmi lapokban olvasható nevezetesebb francia íróktól¹ származó meséket is.

Az oktató mese megjelenése a magyar irodalomban arra az időre esik, tehát, mikor már a szomszédos nyugati (német, francia) irodalmakban nagy kedveltségét, elterjedtséget és magas fokot ért el: 1767-ben jelent meg először magyar nyelvű mesegyűjtemény, *Aesopusnak száz ötven Meséi 's Élete*. (Ujabb kiadása 1774-ben Kolozsvárott *Aesopus' Meséi* címmel.)

¹ Dorat, Imbert, Florian.

Közvetetten szomszédtságunknál fogva a német irodalommal érintkezünk, s így a legelső munka, mely XVIII. századi nyugateurópai meseíró nyomán készült, nem a francia La Fontaine-nek, hanem, a németek népszerű Gellertjének meséit ülteti át magyar nyelvre. Meséinek magyar fordítása: *Gellert' Professornak Erkölcsös Meséi és Előbeszélései*, magyarra fordította Kónyi János Strásamester. Pétsen Engel János betűivel 1776. E mesegyűjtemény előtti időből, az említett Aesopusfordítást kivéve, nem maradtak fenn eredeti vagy fordított mesék. De nem tudjuk mégsem elhinni, hogy elvétve ne írtak volna meséket, Kónyi fordítása előtt is, ezek azonban kétségkívül kéziratban maradtak s elkallódtak.

KÓNYI fordítására az ösztönt egy társaság adta, — hogy milyen, azt nem tudjuk — a melyben magasztalták a szép verseket.¹ Es, bár ő nem hivatásos költő, »mindazonáltal — úgymond — az arany és ezüst darabot, azért, hogy a setétes földből pillog... el nem szokták vetni.«² Fordítása meglehetősen szolgálai, de látszik, hogy a német nyelvet alaposan ismeri. Természetesen nem tudja Gellert változatos formáit követni és átültetni. Versformája az alexandrinus. Ez kétségkívül francia és francziás iskolai hatás; a francia irodalom XVIII. századi oktató meséi is nagyrészt e formában készültek. A versformák történetével foglalkozók figyelmét itt egy érdekes jelenségre kell felhívunk. A köztudatban elfogadott tény, hogy Kisfaludy Sándor az első, a ki a »Himfy-versszak«-ot tudatosan alkotta. E versszak hypothetikus nyomait a königsbergi töredékben próbálják felfedezni; azután ráakadunk Szenczi Molnár Albert több zsoltarában is (p. o. »Mint a szép híves patakra« . . .), Ráday Pálnál, és Kisfaludy előtt még Ányos *Énekek könyvében*.³ Kónyi pedig Gellert 2-ik meséjében (*Der Zeisig*) alkalmazza, melyet szokásához híven alexandrinusokban fordít, de a tanulságot az egyszerűbb (nyolcz-soros) Himfy-szakban ülteti át.⁴

Mesegyűjteményében nem találjuk másutt e formát, melynek eredete nála is bizonytalan. Császár Elemér reámutatott egyetemi előadásában, hogy e forma már Kisfaludy

¹ »Ezen hajlandóságombéli készségem pedig főképpen tsak ebből okoztatótt, hogy a minapában egy kellemetes díszes társaságban a verseknek mi voltokról és ditsőségükről! volt a' szó, melly az én szívembe olly nagy ösztönt nyomott, hogy éppen eltökéllettem magamat valamely verseknek kikokolásokra: erre pedig leghelyes'b eredetnek véltem ama híres Gellert Professornak meséit, a' mellyek még a mi Magyar nyelvünkön Hintsenek.« Előbeszéd (1776) 2. 1.

² U. ö. 4. 1.

³ Császár Elemér mutatta ki.

⁴ Első versszaka így hangzik:

Valljuk - meg c' köz életben
Ha így nem ítélünk-é?
Sokszor pompás öltözetben
Ha ilyt nem remélünk-e?

Tekintetre érdemeljük,
Tzifrán járn ha szemléljük;
Ámbár maga tudatlan,
Eszében sült oktalan.

Sándor előtt a Dunántúl ismert volt. Nem lehetetlen, hogy a baranyamegyei születésű¹ Kónyi talán más műveiben is alkalmazta és terjesztette e versszakot. Hogy nála eredeti alkotás-e, független-e előzőitől, vagy a régiek mintájára készítette, az bizonytalan.

A mint fentebb említettük, fordításában lehetőleg követi Gellert gondolatmenetét. Ritkán látunk nála némi módosítást, s ez is inkább csak sorrendbeli változtatás és rendszeren a rím kedvéért történik. Természetesen, ha Gellert meséi hosszabbak, nem elég az alexandrinus terjedelme a fogatékos magyar nyelvben, és így csak több sorban fejezheti ki Gellert gondolatait. Rendszeren a 4-es és 5-ös jambusok azon sorok, a melyeknek elég a fordításban 1—1 alexandrinus-sor.

Úgy látszik, hogy Kónyi fordítása némi buzdításul szolgálhatott, mert ezentúl már sűrűbben akadunk mesékre. Egy évvel később, 1777-ben, ismét megjelennek *Aesopus meséi képekkel megékesítve* Kolozsvárott. A most említett három aesopusi mesegyűjtemény fordítóit nem ismerjük. 1780-ban azonban megjelent Bécsben egy új fordítás, mert »noha ezek a Fabulák már egynéhány esztendőök előtt egy érdemes haza fia által magyar nyelvre fordítottak volna, mindazonáltal azoknak egy igazabb, érdemesebb és a mostani magyarság szép gyönyörködtetéssel serkedező kedvességéhez alkalma toszabb általfordítását szemlélni sokaknak buzgó kívánsága volt.«² így készültel NÉMETH ANTAL műve: *Ezópus élete és Fabulái* Bellegarde pap úrnak szép erkölcsű Tanításaival újonnan magyarra fordíttatnak és a mostani tökéletesebb Magyarság kedveskedéséhez, alkalmaztatva feljegyeztettek Németh Antal által. Bétsben. Tehát, úgy látszik, Kónyi csakugyan bebizonyította, hogy a magyar nyelv alkalmas az idegen műköltés megszólaltatására. Igaz, hogy az egyetlen reánk maradt kritika e műről nem nagyon kedvezően nyilatkozik: »Ezópus meséit, a' mi időnkben Németh Antal újra fordította . . ., de hogy az igazat ki mondjam, nem igen szerentsés fordítással . . .«³

Kónyi fordítása egyelőre Gellert felé irányította a meseírók figyelmét, s már 1787-ben találunk elvétve meséket, melyek részben Gellert nyomán készültek.

Így L.* J.* (LÁTZAI JÓZSEF) Gellert két meséjét, a *Selbstmordot* és a *Tanzbärt* fordítja le. Az előbbi: *Gellértnek egy meséje: 'A maga gyilkosa'* cím alatt a M. Músa 1787. I. 263. 1.-jén jelent meg. Versformája természetesen az alexan-

¹ Az *Abel halála* ez. fordításának (1775) ajánló levelében Kónyi elmondja atyjának élettörténetét és innen tudjuk, hogy apja Baranya vármegye vizezspanja volt.

² Németh Antal, Előbeszéd 5. 1.

³ Sokféle, 1795. III. 93. 1.: *Az Ezópusi meséről*.

drinus. Szatirikus hangja találóan tolmácsolja Gellert gúnyját és a vers csattanóját:

Kurz er besieht die Spitz und Schnaube
Und steckt ihn langsam wieder ein.

A másik, *A' Gellert' Tántzos Medvéje* (u. o. 271. 1.), ugyanoly versformában készült.

E mese megjelent az Orpheusban is, 1790-ben (II. 302. 1.), hol a szerkesztő (Kazinczy) buzdítja eredeti mesék írására és elismeri ügyes fordítását, bár szeretné, ha versformáit variálná néhol. Kritikája így hangzik:

Ez a' mese igen jól és nagyon elevenen vagyon fordítva 's noha már ki vagyon egyszer nyomtatva a' Magyar Másában, mégis méltónak itélem, hogy az »Orpheus«-ba is beiktattassék, sőt úgy tartom, hogy fordítója megérdemli, hogy felserkentessék, Gellert' több ilyen Meséinek fordítására is, vagy (a' melly még hasznosabb volna) originális Magyar Meséknek kidolgozására. Tsak hogy azt kellene e' mellett nékie tanáts-lani, hogy a' versek' módjainak változásaiban is követhé Gellértet. Az illetén Vers - változtatással sokkal elevenebben és néhol naivabban lehet kitenni a' dolgot.

De találunk még egy mesét, mely Gellert nyomán készült: T. T. F. J. D. plébánustól: *Mese a' kakukról*.¹ Eredetijének címe *Der Guckguck* (Gellert 12. mese). Az alexandrinusokban írt mese a tehetségtelenek folytonos öndicséretét ostorozza.

Kónyi Gellert-fordításának nagy hatását legjobban KOVÁCS FERENCznek a 80-as évek végéről való költeményei² bizonyítják; ezek között *Mesék és Regék* ez. alatt 69 költemény található, melyekből 59 mese Gellert-fordítás. Mondhatjuk, hogy Gellert hatása a magyar irodalomban ekkor érte el tetőpontját: Gellert meséit ily nagy számban sem előtte, sem utána nem fordították le magyar nyelvre. — A többi tíz költeményből kettőt Hagedornból fordított Kovács. Ezen egy híján 60 mesének átvételéről, illetőleg fordításáról már Császár Elemér értesít;³ így feladatunk pusztán az, hogy kikutassuk a hátralevő költemények közül a mesék forrásait. A nyolcz vers közül azonban négy nem mese, tehát csak a négy mesének nevezhető költeményt vesszük figyelembe.

A 65. mese címe: *A' légy és a' hangya*. Mikor a légy dicsekedik, hogy a legnagyobb urak asztalára is eljut, a hangya

¹ Magy. Músa. 1787. I. 216. 1.

² Nyomatásban mindeddig nem jelentek meg. Eredeti kéziratuk Beöthy Zsolt tulajdona.

³ Császár Elemér: *A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században*. 1913. 36—37. és 96—97. 1.

azt válaszolja, hogy vendégeskedését csak kényszerből tűrik, mert tolakodása ellen nincs segítség. — E mesetárgy legelső földolgozását Phaedrusnál találjuk meg: *Formica et musca*. (IV. 23.), majd később La Fontaine-nél: *La mouche et la fourmi* (IV. 3.). Kovács csak az alapgondolatot veszi tőlük és iparkodik La Fontaine hangján elmondani a mesét, de lehetőleg új formába öntve.

A 66. mese: *A' kalamász köcsög és a szekér*. Tárgya: A haladó szekér fel akarja lökni az útjában álló kocsikenőccsel telt fazekat. De mikor megkenik belőle kerekét, belátja, hogy nélküle nem is tudna haladni. Tanulság: nem szabad a legalacsonyabb rangú embert sem lenézni, mert még az is sokat használhat. — E régi tanulságot Kovács teljesen új szereplőkkel, új alakba öltöztette. Meséjének alapgondolatát, a munkás nép megbecsülésének szükségességét, megtaláljuk már mind Doratnál: *Le jet-d' eau et le reservoir* (IV. 2.), hol a víztartályt lenéző öntöző-cső kiürül, ha a tartály megszűnik vizet szolgáltatni, mind Gellértnél, *Das Kutschpferd* (II. y.), a hol a parádés ló lenézi az igás lovat, pedig ez szerzi számára az ételmet.

A 67. mese, *A publikány madár és a tyúk*, azt példázza, hogy nem a szorgalmas, de csendben dolgozó tehetségek érvényesülnek, hanem a lármás, szemérmetlenül tolakodó üresfejúek. — Az alapgondolatot megtaláljuk Gellert *Die beiden Hunde* cz. (I. 39.) meséjében. Ezzel azonos tárgyú Florian *Les deux chats* (II, 6.) cz. meséje. Mindkettőben a hízelkedő érvényesül, szerény, szorgalmas társával szemben. De megtaláljuk e mesét madarak szerepeltetésével is. Florian *Le bouvreuil et le corbeau* (II 9.) cz. meséje is azt bizonyítja, hogy a rikácsoló hollónak adnak enni csakhogy elhallgattassák kellemetlen hangját, míg a csendes, kis csirke éhez. — A szereplők választására talán e mese adta az ösztönzést Kovácsnak. A mesethémát a legnagyobb valószínűség szerint Gellert hatása alatt dolgozza fel.

Végül még a 68. verset: *A 'szüzesség*, sorozhatjuk a mesék közé. Ez sem valódi tanító mese, de megközelíti a mese fogalmát, a mennyiben a kíváncsiság végzetes következményeit mutatja be egy példázatban.

Kovács költeményei csak kéziratban maradtak reánk. Nem kell sajnálnunk, hogy nincsenek kiadva, mert nem marandó értékűek, csak irodalomtörténeti becsük van.

Még kevesebb figyelmet érdemelnek versei verselési szempontból. Még a nehézkes alexandrinusokban író Kónyi is messze felülmúlja Kovácsot, a ki igen gyenge »versfaragó«; négyes és ötös jambusokkal próbálkozik meg, még gyakrabban ír alexandrinusokban, de csak versben írott, rímes, költőietlen prózát ad.

Mindössze ennyi azoknak a műveknek a száma, melyek 1787-ig a magyar meseirodalmat képviselik. Az első író, ki már

önállóan ír meséket és csak tárgyat vesz át idegen irodalmakból PÉTZELI JÓZSEF. Már 1787. április havában készen volt a munka,¹ s még az évben közrebocsát egy párat meséi közül a Magyar Múszában. Ez első meséket bevezető előszóban a szerkesztő megírja, hogy »kevés idő múlva mintegy 100 Mesét akar T. T. Pétzeli József Úr közre bocsátani, a' mellyeknek tzéljok lesz nem annyira a nevetetés, mint a rossz szokásoknak és bűnöknek irtása. íme próbául küldé egynéhányat . . .«² Itt következnek a *Bagoly, héjjá* (VI.), a *Szarvas és borjai* (VII.) és a *Szarkák és szajkó* (VIII.) mesék cím nélkül (csak *Mese, Más Mese* stb. jelzéssel). Később még egy meséje jelenik meg e folyóiratban,³ szintén cím nélkül, a melynek gyűjteményében *Útas, makk, tök* (XI.) lesz a címe. Az egész, 55 meséből álló gyűjtemény csak a következő 1788-ik év tavaszán jelenik meg a következő címmel: *Haszonnal mulattató mesék*, melyeket rész szerint Esopusból vesz, rész szerint maga csinált, s az olvasásban gyönyörködő ifjaknak kedvekeit könnyen érthető versekbe foglalt Pétzeli József r. komáromi Predicator.

Pétzeli némi önérzettel tekint művére. Meséit értékesebbeknek tartja, mint Kónyi Gellért-fordítását. Kónyi ezt mondta előszavában (3. 1.): »Diogenes lata egyszer a' korintusbéli Polgárokat nagy hadi készületben fáradozni; hogy pedig tsak ő egyedül henyélőnek ne mondassák a' községtől, ő is hordóját (a' mellyben lakni szokott) fellycb' 'saláb' hengergeté«. — Erre czéloz Pétzeli ajánló soraiban: »... ezeket a virtusra oktató meséket, 's a' haza szeretetéről írt leveleket bocsátom, világosságra, mellyek, reménylem, hogy *kedvesebbek lesznek* hazámfiainak, mint *Diogenes' hordójának hengergetése* lehetett a' görögöknek«.⁴

Pétzeli forrásaira vonatkozólag 1881-től kezdve sokat vitatkoztak, főleg Barbaries Róbert⁵ és Takáts Sándor. Takáts, Pétzeli műveinek kiadásában, czáfolja Barbaries azon állítását, hogy Pétzeli, bár Aesopust vallja mintájának, La Fontaine-t utánozza *mindig*, de meglehetősen gyengén. Rámutat Takáts arra, hogy Aesopus és Phacdrus meséi közül hánynak úgyszólván fordítását találjuk Péczelinél, míg La Fontaine-nél csak 4 mese szoros rokonsága, és több mesének néhány szava mutatható ki. Takáts szerint⁶ az 55 mese közül 29 mesének

¹ L. Takáts Sándor: Péczeli József meséi 1887. (Nemzetikt. 39. az.) 186.1.

² Magyar Músa 1787. 1. 49. 1.

³ U. o. (50. 1.

⁴ Meséinek jellemzése és méltatása Takáts id. művében és Gulyás Pál lá. *Pétzeli József élete és jellemzése* (1902) ez. munkájában.

⁵ Barbaries: *Pétzeli József, mint meseíró*. EPhK. 1881. (359—698. 1.

⁶ L. Takáts id. műben lévő értekezés és *Még néhány szó Péczeliről*. EPhK. 1895. 106. 1.

kimutatható forrása Aesopus (ill. Phaedrus), 15-öt vett át La Fontaine-től és néhányat Gellértből.

Hogy a magyar meséken La Fontaine hatása is érezhető, az nagyon érthető, — s ezt Pétzeli sem akarta eltitkolni — hiszen Pétzeli nyugateurópai műveltségű pap volt s így La Fontaine meséit nagyon alaposan ismervén, természetesen hatással volt reá meséinek közvetlen hangja és részletező előadása. így tehát, a mint Takács is helyesen látja, nem annyira tárgyban, mint inkább stílusban, kompozícióban és hangban áll La Fontaine befolyása alatt. Különben is Lessing és Herder meseelmélete még nem lehetett nálunk oly nagy hatással, hogy azok szellemében, az aesopusi mesék stílusában tudott volna dolgozni, s hogy a címében mégis Aesopust említi, az teljesen a szokás és divat eredménye.

A mi feladatunk mindenekelőtt azoknak a meséknek vizsgálatára terjed ki, melyeket Barbarits, Takács és Ballagi Aladár¹ eredetieknek minősítenek. Ballagi szerint eredetieknek látszanak a következők: *Juhász, bakok, juhok, Vadász és kopó, Szarvas borjai, Majom és' vadak* és *A bagoly és héja*.

Az első mese: *Juhász, bakok és juhok* (XVIII. mese) úgyszólván teljesen eredeti. Tárgya: A juhász gondosan neveli nyáját és biztonságban, jólétben élnek a juhok; akad azonban néhány kos, a mely vezető szerepet szeretne játszani és nem tűri az egyenjogúságot; ezek fellázadnak a juhász ellen és nagy pártot ragadnak magukkal, úgyhogy a juhász — menekülve az öklelő kosok elől — kénytelen elhagyni szeretett nyáját, utána síró juhait. A mese a protestáns papoknak (II. József-ig lévő) szomorú és teljesen a község jó-, vagy rosszakaratától kiszolgáltatott helyzetét tárja elénk. Nagyon elnyújtott, hosszú elbeszélés.

E mese alap gondolatával némileg rokon Gleim 73. meséjének, *Die Beratschlagung der Pferde*,² alapeszméje: Néhány szabadságra törekvő ló nem tudja elviselni a rabságot, melybe az ember uralma hajtja. Csakhogy e mesében egy öreg ló megbékíti a lázadókat azzal, hogy az ember értelmes felügyelete sok veszedelemtől menti meg őket — ez által olyan messze kerül egymástól a két földolgozás, hogy még a kapcsolat sem valószínű.

A második mese, a melyet Ballagi még eredetinek tart, a *Vadász és kopó* (XXV.). Ez a mese azonban nem eredeti, hanem Phaedrus V. könyve 10. meséjének (*Venator et canis*) átdolgozása. Még tanulságában is Phaedrus gondolatmenetét követi, mikor a megöregedett Phaedrus e sorát: »Hoc cur,

¹ IK. 1891:382-400. 1.

² Gleim e mesét Gay után dolgozta fel (Gay' Fables: I. Fable 43.)

Philete, scripserim pulchre vides«,¹ 14-soros tanulssággá bővíti ki, s ebben keserűen kifakad, hogy megöregedve a magyaroknál akár éhen is halhatnak a prédikátorok; senki sem törődik többé hűségess szolgálattal. E kibővített tanulsság is ékes példája bőbeszédűségének, La Fontaine-szerű részletezéseinek. Ugyanezen mesében erre még egy példát találunk. Phaedrus következő sorát: »Canis quum domino semper fecisset satis«, Pézteli 12 sorral próbálja megvilágítani és bizonyítani.

A harmadik mese a *Szarvas és borjai*; érdekes, hogy sem Takáts,² sem Ballagi nem vették észre, hogy e mese tárgya La Fontaine meséinek XII. könyvében a 6-ikével (*Le cerf malade*) azonos. Pézteli teljesen átdolgozza a mesét. La Fontaine az orvosok ellen kel ki, a kik addig kezelik a beteget, míg mindenét megeszik és végül a beteg éhen hal. A magyar mese tovább megy: a halotti tort ostorozza. Ugyanis nem az öreg szarvas hal éhen, hanem a gyermekei, a kiknek örökségét a. — már eddig is sokat rabló — vendégsereg fölfalja. A magyar szerző felfogása egészen önálló, de néhány La Fontaine-i remniscentiát találunk mégis.

A *Majom és vadak* ez. mese (XIX.) valóban eredeti alkotás. Az állatok királyválasztásáról szól; a vadak a majmot választják meg, de ez csak a címmel törődik és nem gondol az ország ügyeivel. — Magát a visszas gondolatot, hogy a majmot királylyá választják, megtaláljuk La Fontaine-nél (VI. 6.) és La Motte-nél (Fable 7.) is. De míg előbbi a róka ravaszságáról beszél, hogy a királyt nevetségessé teszi, utóbbi egy másik majom ügyességével buktatja meg a királyt. Mindenesetre a cím-kórság ostorozására helyes választás volt a majomnak mint királynak szerepeltetése.

A *Bagoly, héja* ez. mese tárgya: az ellentétes természetek sohasem egyenlítődhhetnek ki. Az éjjel éber bagoly nem élhet a nappali, házsártos héjával. Pézteli szokása szerint részletesen elmondja, mily unalmas volt a bagoly legény élete, mily sokáig válogatott a feleség-jelöltek között, mennyi ideig udvarol, mint következik be a kiábrándulás és a veszekedések sora, és végül mily hosszú erkölcsi prédikációt mond el a panaszkodó bagolynak. Befejezésül egy bőbeszédű tanulsság a magyarok fölületes házassodásáról. A mese 100 sorban, a tanulsság 38 sorban fejezi ki ez »elbeszélés«-ben Pézteli elveit a házasséletről. Nem. valószínű, hogy forrásul szolgált, de némi ösztönzést adhatott Gleim 89-ik meséje: *Der alten Eule Hochzeit*, a mely csattanósan vonja le a következtetést az össze

¹ Phaedrus magara céloz.

² . . . »mind cselekvény, mind kidolgozása Pcezelic . . . »ilyenek is vannak és . . . ismertetni fogunk néhányat« (Takáts, id. mű 212. 1.); ezek között később: »A Szarvas és Borjai igen sikerült kis mese« stb. (u. o. 217. 1.).

nem illő párról: a vendégek menekülnek tőlük. Fölöslegessé válik ezzel a boldogtalan házasetet szomorú mozzanatainak leírása; ez magától értetődővé lett.

Az előbbieken kívül bizonytalan eredetűeknek jelezték még a *Pulyka és csirkéi*, az *Oroszlán és társai*, az *Egy pár papagáj a kalitkában* és *A Tengeri hajós és a vadnépek* ez. meséket.¹ Közülük a *Pulyka és csirkéi* (V.) az engedetlen gyermekekről szól, a kik nem hallgatnak anyjuk szavára és a héja elragadja őket. A pulyka szerepeltetésével nem ismerjük e mesét máshol, de az engedetlenség eredménye gyanánt bekövetkező bűnhődésre a meseirodalomban két példát találunk. Az egyik Aesopus 84. meséje: *Βάτραχοι*, ebben a fiatal béka nem hallgat az öreg intésére és az útszéli pocsolyába merészkedik, hol egy kocsis elgázolja. A másik Florian I. könyve 2. meséje: *La carpe et les carpillons*. A fiatal pontyok önfejtően kiúsznak az árterületre, és mivel a folyó hirtelen visszafut medrébe, ott vesznek a szárazon maradvák.

Az *Oroszlán és társai* (XXII.) tárgya: Egy fiatal oroszlán a királyi udvarban nevelkedik. Jólétét megirigyelik és kitűrik a királyi kegyből. Szomorúan meséli az erdőben mily kényelemben élt. De mikor társai egészséges, erős alakjára és független szabadságára figyelmeztetik, boldogan indul velük vadászni. A két gondolatot: visszavágyást a díszes rabságba és a szabadságérzet örömet, egy mese keretében nem találjuk másnál. Ez eredeti szerkesztés. De megtaláljuk alkotórészeit Pfeffel két meséjében. Az első gondolat megvan *Der Wolf und der Löwe* (1775) címűben. Az udvarból jött oroszlán megveti a vadonban élő farkast, mert visszavágyik az udvar czifra, kényelmes rabságába. A második gondolat pedig *Der Mayenkäjer* (1777.) ez. meséjének szolgált alapjául: boldogabban repül a bogárka szabadon, mint hosszú czérnaszálla kötve.

A Tengeri hajós és a vad népek ez. (LI.) meséje elmondja, hogy egy hajós vad népek közé jutott oly vidékre, hol nagyon hideg volt, de az ott lakók — bár a hajós megtanította őket házat építeni — mindig csak télen fogtak a házépítéshez, nyáron abba hagyták, és így házaik sohasem épültek fel. E mesének forrását még megközelítőleg sem sikerült megtalálnom; így talán azon kevés számú mesék sorába tartozik, a melyeket Pértzeli saját leleményéből meríthetett.

Az *Egy pár papagáj kalitkában* ez. mesét (I.) Kálmán Sámuel dolgozatában eredetinek mondja, pedig már Gyulai megemlíti egyetemi előadásaiban, hogy rajta Gellert hatása érvényesül.² Egyetlen különbség, hogy a Pértzeli meséjének

¹ Kálmán Sámuel, *A magyar fabula története*, Budapest (1910). 28 1.

² Említi Takáts, EPhK. 1890: 106. 1.

morálja ép ellentéte annak, a mit Gellert *Die glückliche Ehe* ez. meséjében hirdet. Pétzeli előszavában ugyanis azt írja, hogy Gellert morálja sok helyütt olyan, melyből a »gyenge elmék bünt szívhatnának be«. Pétzeli igyekezett ezt kikerülni s e meséjében p. o. a hitvesi hűséget dicsóti, míg Gellert említett meséjének már az eszméje is igen sikamlós: egy fiatal házaspár, kik nagyon szerették egymást és haláluk is ugyanazon időben esett meg:

Sie starben. Wann? Wie kannst du fragen?
Acht Tage nach den Hochzeitstagen.

Gyulai azt is mondotta egyetemi előadásában, hogy Gellert *Die Bienen* cz. meséjének viszont Pétzeli *Méhek és herék* cz. meséjére volt hatása. Ez téves. Gellert e meséje azt akarja bebizonyítani, hogy az államban a legkisebb munkakerőre is szükség van, mert ha az megakad, a felsőbb rétegek működésében is zavar áll be. Tehát ne az elsőbbségen vitatkozunk, mint a méhkas kasztjai tették, hanem azon, hogy ki szolgálja hívebben hazáját. Ezzel szemben Pétzeli meséjének tárgya a következő: A rest herék maguknak követelték a mézet. A bíról választott darázs annak ítéli oda, a ki tud mézet készíteni. Erre — természetesen hosszú, elnyújtott pereskedés és párbeszéd után — a herék kudarcot vallottak. E mese forrását nem Gellértnél kell keresnünk, hanem vissza kell mennünk Phaedrushoz; nem vették észre ugyanis az eddigi kutatók Phaedrus III. könyvének 13-ik meséjét: *Apes et fuci, vespa indice* melynek tárgya pontról-pontra megegyezik Pétzeli meséjével.¹ Mivel e forrást eddig még nem ismertük, és hogy az egyezéseket Pétzeli meséjével bizonyíthassuk, álljanak itt a következő részletek:

A munkás méhecskék egykor mezt csináltak,
Melyen a rest herék soká disputáltak.
(Apes in alta quercu l'ecerunt favos,
Hos fuci inertes esse dicebant suos.)

»Barnák s kurták azok«, a tanuk így szóltak.
A méhek rettegtek, látván, hogy ő vélek,
S a herékkel közösek a nevezett jelek.
... a darázs
Semmi bizonyosra . . . sem mehetett.
(Non inconueniens corpus, et par est color,
In dubium plane res ut merito venerit.)

Csináljunk mindketten ma mézet előtte
így meg fog tetszeni, a lépet ki szötte.

¹ La Fontaine-nél I. 21. (*Les frelons et les mouches à miel*), a herék helyett lódarazsak szerepelnek. A tárgy teljesen egyező.

(Alvos accipite et ceris opus infundite
 . . . auctor horam appareat.)

Nem jó lesz! a' herék rútl kiabáltak.
 (Fuci recusant . . .) stb.

A tanulságban eredeti fordulatot látunk Péztelinél. U. i. míg Phaedrus a heréknek még ma is meglévő, változatlan lustaságáról elmélkedik, Pézteli arra utal, hogy a bírák, ügyvédek mily hosszú huzavonával intézik el nálunk a peres ügyeket.¹

Még egy meséről kell megemlékeznünk, a melyről nem szólnak az eddigi kutatók: *Hím és nőstény galamb* (LIIIL). E mesére kétségkívül — a hűség alap gondolatát illetőleg — hatással volt La Fontaine *Les deux pigeons* ez. meséje. De tovább mehetünk. Pézteli meséjében a hím visszatéréséig a nőstény egy csábító támadásait veri vissza. Ezt az indítékot viszont megtaláljuk Dorat meséinek IV. könyvében, hol az 5. mese (*La tourterelle et le bouvreuil*) arról szól, hogy a galamb, bár elhagyta a kedvese, mégis hű és nem enged a pirók csábításainak.

Ezek Pézteli azon meséi, a melyek forrásai részben bizonytalanok voltak, vagy a melyeket eredetieknek tartottak. Teljesen eredetieknek csak a következő három mesét tarthatjuk: a *Két hű barát* (III.), a *Pap 's napszamosok* (XXIX.), a *Tengeri hajós és a' vad népek* (LI.), kisebb-nagyobb mértékben valószínűleg Pézteli eredeti leleményei az előbb említettek közül a *Juhász, bakok és juhok* (XVIII.), a *Majom és a vadak* (XIX.).

Az eddig tárgyalt meséken kívül pedig forrásai a következők:

AESOPUS, illetőleg PHAEDRUS nyomán írott meséi: *Szarkák és szajkó* (VIII.), *Utas, makk, tök* (IX.), *Jobbágy, halál* (?) (X.), *Cserfa, nádszál* (XV.), *Sas, teknősbéka* (XVI.), *Vadász, szűcs, medve* (XVII.), *Róka, farkas* (XX.), *A' rák 's a' leánya* (XXL.), *Szántóvető és fiai* (XXIV.), *Favágó, Mercurius* (XXVIII.), *Nyúl, békák* (XXXI.), *Vén legény és ifjú asszony* (XXXII.), *Kutya, árnyék* (XXXIV.), *Farkas, kutya* (XXXV.), *Galamb, hangya* (XXXVII.), *Bikák és békák* (XXXIX.), *Légy, hangya* (XL.), *Nap 's békák* (XLL), *Bárány, farkas* (XLIL), *Békák, gólya* (XLIII), *Oroszlán, egér* (XLIV.), *Béka pöre* (?) (XLV.), *Hegy, egér* (XLVI.), *Füű, leány* (XLVIL), *Farkas, gólya* (XLVIII), *Vadász, őz* (LIL).

LA FONTAINE hatása, alatt dolgozta át a következő tárgyakat: *Oroszlán, légy, pók* (IL), *Szarvas és borjai* (VIL), *Jobbágy, halál* (X.), *Sas, macska, vaddisznó* (XII.), *Ember, vízikigyó*

¹ Lehet, hogy erre is adott ösztönt La Fontaine tanulsága, a ki szintén a pereskedésekkel járó huzavonát ostorozza:

Au lieu qu'on nous mange on nous gruge;
 Plût à Dieu qu'on réglât ainsi tous les procès!

(XIV.), *Egy szegény házaspár* (XXIII.), *A' has és a tagok* (XXVI.) *Ló, ember, vaddisznó* (XXXIII.), *Jupiter és minden állatok* (XXXVI.), *Béka pöre* (XLV.).

Végül Gyulai rámutat az LV. mesére (*Király és kapás*), melynek forrása a *Gesta Romanorumban* keresendő.¹

Pézteli verselése nem jobb Kónyiénál. Itt is (de kivétel nélkül) alexandrinusokat találunk, melyek csak elnyújtott előadásában nyernek némi jogosultságot, bár egyhangúságukat nem vesztik el soha.

Mindazonáltal elképzelhető, mily nagy hatással volt kortársaira ennyi és aránylag (korához viszonyítva) kidolgozott mese. Átvételei sem vontak le jóformán semmit értékéből abban a korban, a mikor kortársai oly keveset ismertek forrásai közül. így érthető, hogy a magyar meseírás Pézteli után már az ő nyomán halad. Csakhamar, még a Magyar Musában, találunk már Phaedrus és Aesopus nyomán írott meséket. Egy *X. M.* betűk alá rejtőző ismeretlen szerző ír egy *Mesét*,² melynek tárgya a kígyó hálátlansága, mert jótevőjét meg akarja marni. De itt nem megfagyott kígyóról szól, mint Aesopus, hanem vedléskor a kövek közé szorult kígyóról. Szerepel itt a róka is, a mely ravaszul visszacsalja a csapdába a kígyót és megmenti az embert. Az ember azután époly hálátlan a rókával szemben, mint vele volt a kígyó, mert hála helyett ütlegetéssel fogadja otthon. (Közismert népmesei téma a hálátlanságról.)

Ugyanazon évben megjelenik egy phaedrusi mesének átdolgozása névtelenül. Címe: *Edgy mese a' vad kanról és lórol*,³ mely Phaedrus *Equus et aper* cz. meséjének (Lib. IV. Fab. IV.) nyomán készült.

Van végül egy hasonló típusú mesénk, *A madarak között tartatott királyválasztás története*, melynek szerzője valószínűleg az előbbiével azonos (talán Endrődy János?); ez már egy francia mesetípusra emlékeztet, melynek nyomait a *Journal Encyclopédiqueben*⁵ találjuk meg. Tanulsága: ügyességgel többre mehetünk, mint erővel. A kis ökörszem a sas szárnyai alatt elrejtőzve a magasba emelkedik és, a mikor a sas már vissza ereszkedik, ő, még magasabbra repülve, király lesz.

Különösen 1788-tól, Pézteli meséinek megjelenése után, lesz Phaedrus hatása szembetűnő az eddigi Gellert-divattal szemben. A. 5. (ANDRÁD SÁMUEL) lefordítja Phaedrus I. könyvét az első mese kivételével, tehát 29 mesét.⁶

¹ L. fent id. előad.

² M. Músa 1787. i. 259. 1.

³ M. Musa 1787. II. 754. 1.

⁴ U. o. II. 759. 1.

⁵ 1776. IV. 315: *Le roi des animaux*.

⁶ Megjelentek a M. Musá-ban: 1788. 214—216.1.

Ugyanebben az időben kezdenek foglalkozni az oktató mese *történetével* is; így egy névtelen cikkíró a Mindenes Gyűjteményben (1790. IV. 401—402. 1.) *Oktató mesék* cím alatt a következőket írja:

»Úgy látszik, hogy a' Mesék voltak az emberi elmének leg-első szüleményei, melyeket igen nagyra betsültek, nem tsak a' régi együgyü világban, hanem még ma is . . .« Ezután ismertetvén a mese történetének főbb fázisait, így folytatja: »Azokban a mesékben, melyeket fellyebb említettem, leginkább az oktalan állatok 's élőfák tétettek szólókká, hogy az embereket oktassák. De vágnak még más nemű Mesék is, a' melyekben a' beszéllő Személyek az emberek' indulatai, vagy virtusai.« Ezeket már allegóriáknak tekinti s át is tér az allegória ismertetésére.

Ettől az évtől (1790.) lehet számítani a magyar oktató mese elméleti irodalmát. Miután az előző évtized bebizonyította, hogy magyar nyelven is lehet formás meséket alkotni és fordítani, most már komolyan kezdenek foglalkozni a mese elméletével is. A következő rövidke értekezést, mely szintén Pétzeli lapjában, a Mindenes Gyűjteményben, jelent meg (1791. V. 352—354. lk.), mivel az *első* nálunk, mely a magyar mese fogalmáról és a meseírás főbb elveiről szól, érdemesnek tartottuk a maga egészében ideiktatni:

A Mesékről, vagy kötött Beszédekről.

Az olyan Meséknek feltalálások, melyekben az oktalan állatok az embereknek tanítóik, egy a' Régiségnek leg hasznosabb 's leg elmé-
sebb szüleményei között. Olyan letzkék ezek, melyeket mindenek örö-
mest hallgatnak, 's bár akármelly tréfálgatók nevetségesek légyenek is,
de azért a' feslett indulatoknak gyalázatos voltokat eléggé élönkbe ter-
jesztik. *Vágnak olyan Mesék, melyek tsak valamelly történetnek elő-
beszéllésében állanak:* de legtökéletesebbek azok, melyek némelly rövid
vigjátékokhoz hasonlítanak, melyekben különböző állatok a' jádzó sze-
mélyek. Az eféle meséknek tsinálójoknak böltsesége abban áll, hogy
mindenféle állatot a' maga tulajdon természetébe öltöztessen: az az
hogy a' róka ravasz, a' juh szelid és tsendes, a' kutya hűséges, a'
majom találós elméjű legyen. Arra is vigyázni kell, hogy a' theátrum,
vagy néző szín, a' melyben az ilyen állatok jádzanak, ő hozzájuk
alkalmaztatott légyen. Nem lehet p. 0. a farkast és bárányt együtt egy
toronyba helyhezetni, mert mit keresnének ők ott?, hanem inkább az
akolban, a' mezőn vagy víz körül szoktak öszve-találkozni. Meg kell
továbbá azt is jegyezni, hogy *nem köttettek az ilyen Mesék olly szo-
rossan az állatokhoz, hogy ne lehessen néhánykor azokban embereket,
élő fákat, Isteneket, 's allegóriát személyeket* is szólló személyekké
tenni. De nagy vigyázással és okossággal kell élni, kivált az érzék-

len testekre nézve: mert nagy erőszakot kell magunkon tennünk, hogy azt képzelhessük, miképpen beszélhetnek együtt a füvek egymással . . .

A czi'kkíró azután áttér a mese történetére, majd La Fontaine magasztalásába fog. A kiss értekezés La Fontaine elveinek erős hatását mutatja, és valóban pár számmal később meg is találjuk a folyóiratban La Fontaine meséinek külön tárgyalását.¹

Ekkor azonban, mint az egész magyar irodalomban, a meseirodalomban is érezhetővé válik már Kazinczy hatása. Meseíróink, bár nem válnak el teljesen Phaedrústól és La Fontaine-től, ismét inkább német minták után indulnak. — GR. RÁDAY GEDEON nyitja meg a sort. Néhány meséje közül, német minták után indul kettő: *Egy vén Emberről*,² mely Gellert 4-es jambusait dolgozza át hexameterekbe és *A' Violátska és a' Rózsa*,³ saját bevallása szerint »Rudolphus Carolinanak Német Verse szerént« annak átdolgozásszerű utánköltése. Mindazonáltal dolgozott Ráday La Fontaine nyomán is. — 1790-ben az Orpheus-ban megjelent⁴ öt újabb meséje közül La Fontaine-t követi *A Mezei Prütsök*⁵ és *A' Békáról*.⁶

További három meséje: *A' Rókáról és Hollóról*, *A' Mátyás királynak három restjei*, *A' Tormába esett Féreg* többé-ke és bbé eredeti. Említésre méltó közülük az elsőnek⁷ felfogása. Ebben kettős hatást látunk: egyfelől híve a költő a La Fontaine-i terjengős, részletező stílnak, melyben ügyesen tudja megszólaltatni a La Fontaine-i közvetetten hangot, másfelől erősen érezhető meséjén Gellert hatása is. Ráday ugyanis szeretné nemcsak a hangot, hanem a versformát is változatosabbá tenni a magyar mesében. Megpróbálja követni Gellert jambikus verselését és azt kombinálja a La Fontaine-i rímes »vers irréguliers «-vei. — A mesék írásának idejét nem tudjuk. Valószínűleg néhány évvel megjelenésük előtt már készen voltak. E föltevésünket egy meséje is támogatja. E mese, melynek ez íme: *Víz, Szél, Becsület*, és a mely szintén csak 1790-ben jelent meg,⁸ a *Journal Encyclopédique* 1786. évfolyamának egy cikkére vezethető vissza.⁹ E cikk ismerteti Pietro Guadagnolinak, egy olasz meseírónak, 1786-ban Arezzóban megjelent fabuláit. Az ismeretetés különösen kiemeli egyik meséjét (ezt azután a maga

¹ Fontaine Meséjéről. U. o. 378—379. 1.

² Orpheus, 1790. il. 123. I.

³ U. o. 280—289. 1.

⁴ 1. *Egynéhány fabulák*. »Rész szerént szabadon fordítva, rész szerént eredetiek.« 1790: 369—37(3).

⁵ I. 1. *La cigale et la fourmi*.

⁶ 1. 3. *La grenouille qui se veut faire aussi grosse que le boeuf*.

⁷ E mese 1792-ben újból megjelent a Magyar Museumban.

⁸ Orpheus, II. 394—39Π. 1.

⁹ 1786. II. 458.

egészében eredeti olasz szöveggel közöl is),¹ mely *A Szépség, a Tudomány és a Becsület* utazásának leírásával a Becsület pótolhatatlanságát emeli ki. Rádaynál a Szépség és Tudomány alakjai helyébe a könnyebben érzékelhető Víz és Szel lépnek.

Mivel az id. francia folyóiratot Ráday pompás könyvtárának kötetei között is megtalálhatjuk, és bizonyosra vehető, hogy Ráday olvasta az irodalmat érintő cikkeket, föltehető e mese alap gondolatának átvétele.

Az újabb erős német hatásnak első nevezetes képviselője SZÜTS ISTVÁN. Műve 1791-ben jelent meg Pozsonyban és Komáromban. Címe: *Erkölsös és elegyes versek, mellyek némelly jelesebb Német Vers-költökből: Gellertből, Hagedornból, Kleisptből, Cronegkből és Höltyből fordítódtak Sz. I. által.* 1788-ban írta meg meséihez, melyeket már iskolai éveiben összegyűjtött,² az előszót. Ebben rámutat arra, hogy már mások ő előtte fordítottak meséket, de ő azoktól teljesen függetlenül és csupán a maga szórakoztatására írt.³ Sohasem, hitte volna, hogy munkái napvilágot lássanak. »Jó Barátaim vettek rá — úgy mond — bogy a' kiadattatás felől gondoskodnám. Meg fogják köszönni a' jó magyar Asszonyok, és a' gyermekek, ha efféle könyvök lészen.«⁴

A kutatónak nem ád dolgot e mű forrásaira vonatkozólag, mivel a szerző pontosan megmondja minden meséjéről a tartalomjegyzékben, hogy kitől fordította. Versei között 46 mesét találtunk, 35-öt Gellerttől, 4-et Hagedornól és 7-et Zachariától. Fordítása technika tekintetében nagy haladásról tanúskodik: látszik, hogy fordítóink ügyessége és stílkészsége igen sokat fejlődött két évtized alatt. Hasonlítsunk össze pl. egy Kónyi-fordítást a megfelelő Szüts-félével: Gellert 14. meséje, *Das Land der Hinkenden* (Kónyi: *A' Sántáknak Országá;* Szüts: *A' Sántítok' Országá*). Szüts, mindenekelőtt, sokkal járatosabb a német nyelvben és nyelvérzéke találójában tudja tolmácsolni az eredeti mese gondolatmenetét. Pl. a függő szerkezet mennyivel tökéletesebb a következő sorokban:

Vala egy kis ország a' régi időkbenn,
Mellyben nem volt egyy is a' ki beszédébenn

¹ Francziául is elmondja ismertetés az olasz mese tartalmát: »Les trois personnages cités vont ensemble courir le monde. Unis par les liens d'une tendre amitié ils eraignoient que le sort ne les sépare. Les deux premiers annoncent que dans ce cas on les retrouverait, l'un chez les belles, l'autre chez les savans. *Le dernier* avertit ses compagnes que si elles viennent à *le perdre, ce sera pour toujours.* - — LJ. o.

² Tsak úgy kell nézni az én Munkámat, mint az én magányosságbéli gyakorlásimnak gyümölsét, mellyeket én tettem még Oskolai tanulmányaimban. (Előszó IV. 1)

³ U. o. IV. i.

⁴ U. o. V. 1.

Nem hebegett volna, mikor mással szólna,
És mikoronn menne, nem sántított volna . . .¹

— mint Kónyinál, a ki csak feloldott mondatokban tudja visszaadni Gellert sorait:

Vala az időben egy bizonyos ország
Hol minden emberben vala héjánosság.
Mert némelly rebegett 'nyelve szóllásában,
Es ki ki sántikált lába járásában . . .²

A felháborodást és méltatlankodást is, a melyet Gellert következő sorában találunk: »Ihr, rief er, hinkt, ich aber nicht« — nagyon erőtlenül adja vissza Kónyi az által, hogy szolgálai módon követve az eredetit, az alanyt teszi a mondat élére: »Ti mind sántikáltok, rebegtek' de én nem!« Szűts fordítása, hűsége. mellett is, helyesen használja a nyomatékos tagadást: »Nem én, de ti sántitt itt at ok!«

A Sokfélében (1791: 62. 1.) még 1791-ben megjelent egy mese névtelen szerzőtől. Címe: *Róka és Sas*. A közismert mesét, mely végeredményben Aesopusra megy' vissza, s az arany középszer dicsérete, hosszú elmélkedés vezet be:

Ezópus, ama rüt testű törpe Bölts, az igazságot nem mondhatta el másképpen, csak mesékben. S mivel — így folytatja — az ő tanításainak a' módja egész a' mi időnkig betsben maradt, 's nints is meg legkisebb láttatja, hogy még olly hamar ki essék a' módiból . . . erre nézve talán nem vétek, ha Érdemes Olvasóimat a' mai Tisztség és póltz keresést illető egy Mesével fogom mutatni.

A prózában írt mese rövid foglalata: A róka vágyakozott a sas magas röptére, de a sast lövés érte és lezuhant, mire a róka boldogan belenyugszik sorsába. Forrása eddig nem volt kiderítve, de nyilván Licht wer III. könyv 6. meséje: *Der Fuchs und der Adler*. Az első rész ugyan, midőn a róka kudarczo; vall a zsákmány üldözésében, míg a sasnak ez sikerülne, eredeti leleménye a magyar írónak, de a sas észrevevésétől kezdve sok a hasonlóság; »Kevés idő múlva a' levegőben egy Sast vett észre« (. . . Bemerkt er eines Adlers Flug). »Ah! úgymond magában, be szép dolog a repülés!, vajha én is érteném, azt.« (O, könnt ich fliegen, wie die Vögel!) »Az alatt . . . egy lövés történt és a szegény Sas fellyülről leesett . . .« (Itzt

¹ Csak a sok föltételes mód teszi kissé magyartalanná,

² Gellert: Vor Zeiten gab ein kleines Land,
Worin man keinen Menseben fand,
Der nicht gestottert, wenn er redte,
Nicht, wenn er gieng, gehinket hätte.

legt ein Schuss den Adler nieder). »A' Róka megijedt és monda« (Der Fuchs nimmt es mit Schrecken wahr«) stb.

A szerző úgy látszik nem értett a versfaragáshoz, ezért az eredeti tömör verseit részletező prózájával akarta pótolni. így bővül ki a Lichtwer-féle tanulság (Je höher Stand, je mehr Gefahr) a következő moralizálással: »Rég áldott, ezerszer boldog középszerűség! mert ámbár nem nyújtasz is nagy jövedelmet az ember fiának, mégis egy kis jószágnak nyugodalmas bírását feljebb betsülhetni, mint a' nagy Birtoknak gondos 's gyakorta állhatatlan haszna vételét.«¹ E kenetes hang prédikátori szerző kezére vall. Természetesen túllépi nagyon a mese keretét; példává szélesíti ki.

Az 1792. évből maradt fenn NAGY FERENCZ két »apologus«-a. A mesékkel ugyan csak annyiban egyeznek, hogy állatok beszélnek bennük, de nincs igazi cselekvényük, s így tanulságot sem lehet kiolvasni belőlük. Inkább csak *Az állatok panaszai* címet adhatnánk nekik. Az elsőnek címe: *Hetzbéli Vadak Siralma*.² A distichonokban írott terjengős versben jajgatva panaszkodnak a »hetz« állatai, hogyan kínozzák, vadítják őket. Rendkívül hosszú, elnyújtott, s az egész nem más, mint felsorolása azoknak a kegyetlenségeknek, a melyekben az állatokat az emberek részesítik. A második »apologus« címe: *Az Igásállatok panasza*. (»Az emberi Szívnek jobbítására költődött.«)³ A hosszú, 64 distichonba szedett, elnyújtott panasz tartalmáról kellőleg tájékoztat már a cím.

Irodalmi becse e két apologusnak nincs, de jellemző adalékul szolgálnak, mennyire divatos volt ez időben már az irodalomban az állatok megszólaltatása, még prózában is.

1793-ban jelent meg két nevezetes mű, mindkettő a német irodalom közvetlen hatása alatt:

1. *Herdernek paramythionjai*. Átültette Kazinczy Ferencz. Széphalom. Széphalmi Vinczénél, 1793.

2. *Lesszingnek meséi három könyvben A szálai János által*. Bétsben Hummel Dávidnál. 1793.

A két mű egybekötve jelent meg. A paramythionok Kazinczynak nem első kísérletei az oktató mese terén. Írt már két mesét diákkorában.⁴ Ezek közül a *Borz és evet* ez. meséje Goethe hatása alatt (*Adler M. Taube*) készült, csakhogy Goethénél ez »egy lángelme ittas himnusza, Kazinczynál oktató, prózai, aesopi keretek közé szorul. Kazinczy siet a véghez, nem részletez, mintha a költészetben a végezel és nem az út volna a

¹ Sokféle 1791. 62. 1.

² Magy. Kurir 1792. III. 1327. 1.

³ U. o. 1792. III. 1360. 1.

⁴ Riedl F.: Kazinczy F. és a német irod. Budapesti Szemle 1878. 143. 1.

fontos«,¹ Goethéből csak a gondolatmenet váza maradt meg. Ez azonban műfaji szempontból nem fogyatkozás, mert az oktató mesénél valóban a »végezel«, a tanítás is fontos, Kazinczynál meg, a ki Lessinget követte, magánál a mesénél is fontosabb.

A Kazinczy-fordította paramythionok a következők:

I. A' Hajnal (Herder: *Die Morgenröcke*). II. Az alvás (*Der Schlaf*), III. A' Halál. Egy Beszélgetés Lesszingnek sírja mellett. (*Der Tod*. Ein Gespräch an Lessings Grabe; ez utóbbi Herdernél hexameterekben, Kazinczynál prózában.) IV. Flórának választása (*Die Wahl der Flora*) V. A' Gerlicze (*Die Schöpfung der Turteltaube*), VI. /Γ Liliom és Rózsa (*Die Lilie und die Rose*), VII. Auróra (*Aurora*), VIII. Az Ej és Nappal (*Nacht und Tag*), IX. A' Rózsa (*Die Rose*), X. Az Echo (*Die Echo*), XI. A' haldokló Hattyú (*Der sterbende Schwan*), XII. A' Szphinx: A' Föld- és Emberteremtés történetei. (*Der Sphinx*, eine Erd- und Menschengeschichte.) 1. Felső és alsó Istenek.- 2. A' fátum, 3. Ajándékok, 4. Veszettség, 5. A' Szerelme' almája, 6. A' Héroszok, 7. A' Paliász' Munkája.

Mindezek a *Zerstreute Blätter* »Erste Sammlung«-jából vannak az eredeti sorrendjében fordítva, de Kazinczy nem fordítja le az egész német gyűjteményt. (A Sphinx-czklus ntán még 7 paramythion van Herdernél.) Kazinczy fordítása rendkívül pontos, lelkiismeretes és hogy nem válik mégsem szolgálivá, azt a fordító fejlett nyelvérzékének, finom stilkészségének és a német nyelvben való nagy jártasságának köszönheti. Kazinczy megmagyarázza a műfajt: »Paramythion annyit tesz, mint Múlatkozás; 's Gnys azt beszél, hogy a' Görögnék még ma is így nevezek mesélléseiket, mellekkel együtt létekbén az időt rövidítik 's egymást múlatják«³. Ezeket ezenfelül azért is nevezhette költőjük így, mert »tárgyaik a' Görögök' Fabuláiból vétettek, mellyeket Mythósznak hívunk«. Nagyon szerette a paramythionokat: »én Herdernek paramythionjaiba olyf or mán. vagyok szerelmes, mint a' szerető a' maga lyánkájába, mellynek jelét minden tapasztalhatja religiosa fordításomon«.⁴ De Lessing meséit még tökéletesebbeknek tartja: ... »de mégsem merném azt mondani — folytatja id. levelében — Lessing sokkal nem szebb Herdernél«.⁵

Ezért buzdítja Lessing meséinek lefordítására ASZALAI (SZABÓ) JÁNOS, a ki mint sárospataki tanuló Kazinczy öcscsei-

¹ U. o. 144, 1.

² Ez alezímek Herdernél nincsenek kitéve.

³ Az olvasóhoz.» 2. 1.

⁴ Kaz. Lev. II: 317. 1.

⁵ U. o.

nek, Józsefnek és Miklósnak házitanítója volt Kassán 1786-ban; majd az ő iskolai inspectorsága alatt tanító a pataki normális iskolában. Főműve a lessingi mesék fordítása volt, de már 1793 előtt is megjelent elszórva néhány meséje. Legelső volt a *Jótanáts-adás Gellértből*.¹ (Gellértnél: *Der gute Rath*.) Két év múlva jelennek meg újabb meséi az Orpheusban (1790. I. 43. 1.): *A' majom és róka*. Csak annyit tesz e mese címe után, hogy: »Németből«, de még nem mondja meg, hogy Lessing I. könyv 6. meséjét (*Der Affe und der Fuchs*) fordítja le. Következő meséjének, *Az öreg és fiókgalamb* (1790. I. 46. 1.), eredetét nem ismerjük, de az bizonyos, hogy sem Gellert, sem Lessing mesekincséből való. A következő meséinél kimondja már: *Mesék Lessingből* és közöl négy mesét (I. 310—13. kk.): *Hercules* (Lessing II. 2.), *A' Tündérek ajándéka* (Lessing III. 4. *Das Geschenk der Feyen*) és *A' Juh és a Fetske* (Lessing, *Das Schaf und die Schwalbe* III. 5.), majd később (II. 96. 1.) még egyet: *A' Medve és az Elephant*. Kazinczy e mesék fordításához fűzi a paramythionokat, mert »azok (a mesék) a' Meseírás Theoriája felől való Disszertáció nélkül felette vékony kötetecskét fogának tenni, azon gondoskodtam, hogy melléjek valamely érdemes Párt kapcsolhassak, 's amazoknak vékonyságokat ekképpen, testesíthessem.«² Aszalai lefordítja Lessing meséinek mind a három könyvét hü, pontos fordításban. Közhit, hogy sok része volt e mesékben Kazinczynak is, mert, mint előszavában mondja: »... Aszalai Úr . . . érzette . . . hogy a' kevéssel sokat mondó Lessinget nem könnyű fordítani, . . . 's egyedül azt kötötte ki, hogy ha majd a fordítással elkészül, azt az Originállal hasonlítsam össze 's a' mit rajta változtatni valónak sejdítendek, jegyezzem ki.« — E kérésnek Kazinczy eleget tett bizonyos mértékben. »Így készült el a munka« — folytatja Kazinczy — »közös igyekezetünk ália.1.«

Hogy mily befolyással volt Kazinczy átdolgozása a mesékre, azt akkor tudjuk megítélni, legalább is föltételesen, ha összehasonlítjuk Aszalai egynéhány meséjét, melyek az Orpheusban jelentek meg 1790-ben Kazinczy kiadásának megfelelő meséivel. Nézzük p. o. a *Hercules* ez. mesét.

Az Orpheusban:

Midön Hercules az Istenek közzé vitetett fel, legelőször is Juno Isten-Asszonynál tette meg a' tiszteletet. Mind Juno, mind a' többi Istenek tsudálkozva nézték ezt. Hát az ellensé-

Kazinczy kiadásában:

Midön Herkulesz az Istenek közzé vetetett - fel, legelőször is Junót köszöntötte. Az egész lig, és Junó maga is, csudálkozva nézte ezt. Ellensége - det illik-é mások lelett becsülnöd?

¹ T. T. A. "J" jelzéssel. Magy. Músa 1788. II. 118. 1.

² »Az olvasóhoz«, 1. 1.

gedet tiszteled-é előbb is? — kérdek ezek. Igen-is, felele Hercules. Tsak él lenem tett üldözései adtak nékem alkalmatosságot azokra a' tselekcdctekre, a' mellyek nekem az Istenek közzé utat nyitottak. — Az Olympus helybe hagyta felelését az új Istennek, és Juno meg engesztelődött.

kérdek tőle. Igen is, felele Herkulesz. Csak az ő üldözései adtak nékem alkalmatosságot azon tettekre, melyekkel az égbevetését érdemltem. Az Olympus helyben hagyta az új Isten' feleletét és Juno megengesztelődött.

Vagy vegyük a *Juh és a Fetske* címűt a kétféle szövegezésben:

Az Orpheusban:

Eggy fetske egy Juhra szállott hogy a' gyapjából egy néhány szálát fészeknek ki tsíphessen. A' juh ide és tova ugrándozik belé. De hogy lehetsz kérlek irántam olly fősvény? kérdé a' Fetske. A' Juhásznak megengeded, hogy a' gyapjadtól egészen megfosszon; én tőlem pedig egy-két szálatskát is sajnállasz. Mi annak az oka?
mert
Az onnan van felele a' Juh, mert te nem tudsz olly jó móddal az én gyapjamhoz nyúlni, mint a Juhász.

Kazinczy javításaival:

A' Fetske egy Juhra szállt, gyapjából fészeknek egy néhány szálát kicsípni. A' Juh kinjában ide 's tova ugrott. Hogy lehetsz tsak erántam illy fősvény? kérdé a' Fetske. A' Juhásznak megengeded hogy gyapjadtól egészen megfosszon; tőlem pedig egy-két szálát is sajnállasz. Mi ennek az oka?
Az onnan van, felele a' Juh,
te nem tudsz olly szépen bánni vele,
mint a' Juhász,

Mindezekből láthatjuk, hogy Kazinczy változtatásai inkább a stílusra szorítkoznak, nem lényegesek s így a műre kimondhatjuk, hogy teljesen Aszalai munkája. Kazinczy simított, csiszolt rajtuk, javításaival emelte értéküket, de csak a kész munkán igazított, s az eddigi hitet, hogy Kazinczynak része van a fordítás munkájában, inkább Kazinczy túlzóan sok beavatkozást ígérő előszava okozta.

E mesegyűjtemény után nincsenek adataink 1794-ig, a mikor az »Uránia«-ban *Kn.* jelzéssel több mese jelenik meg. Bár írásos bizonyosság nem áll rendelkezésünkre, kétségtelen, szerzőjük KÁRMÁN JÓZSEF. A mesék, az Uránia füzeteiben, a következők:

1. *A' Sas, a' Fülemile és a' Madarak.* (Uránia I: 119. 1.) A fülemile a madarak hibáit énekében elmondja, s ezért a nyíltságáért bevádolják. De a sas a fülemilének ad igazat. Tanulság: nem szabad az igazat mondó költőt megróni. — A mese forrását nem sikerült felkutatnunk.

2. *A' Fülemile és a Sz. Jánosbogár.* (I: 121. 1.) A mese azt tanítja, hogy minél elbizakodottabban, feltünőbben mutogatja magát valaki, annál több veszedelem fenyegeti. A Sz. Jánosbogár is kérkedett fényével, de épen ez okozta vesztét. A fülemile zsákmányul ejti, mert fénye elárulja, hol van. — Gondolatmenete hasonlóságot árul el Dorat II. könyvének 3. meséjével:

Le merle et le verluisant. A Kármán meséjével parallell helyek a következők:

Ide 's tova szállongott egy tsen- sombre, des Nyári éjjelen a' János-bogár Nevcttséges magával való Meg- elégedéssel nézegette fénylő Részeit és kevélyen azt mondja: »Bizony én vagyok a' legszebb Teremtés az Ég alatt! A' Nap és Hóid az én vetélkedő versent társaim« empruntent mes feux; et l'astre qu'adore la terre, n'est que le verluisant des cicux . . . A' közel való Ágon-tsevegett egy Fülemile stb.	Pendant une nuit assez un . . . verluisant se pavanoit Et s'enivroit d'orgueil en se con- sidérant Sur ee globe . . . je ne vois rien . . . de comparable à moi Ces orbes éclatans qui la lumière pour briller, . . . d'une branche voisine un merle fond soudain . . . stb.
--	---

A tanulságot azután átviszi Kármán kedvenez témája körébe, a nők és a szerelem világába: minél hivalkodóbb a szép leány, annál több veszedelem fenyegeti, míg Dorat meséjében a magasrangúak folytonos exponált helyzete és ennek veszedelmes következménye van feltüntetve.

3. *A' Tengelitz és a Madarász* (I: 122. 1.) Az éhes tengelicze ősszel szomorúan és vágygyal gondol a jó meleg szobára és ezukorra; mikor azonban a madarász elfogva kalitkába teszi, a kívánt helyen elpusztul, bár meghízott. — Több mesében (Imbertnél, Pfeffelnél) szerepel az a gondolat, hogy a költő csak a szabadságban tud énekelni, nyomorban, fogságban nem. — de új a kezdet, hogy vágyik a jó mód után a madárka, és azután csalódás éri.

4. *A' Pók és a' Méh.* (1:124.1.) A pók hálóját a méh a tulipánhoz hasonlítja, a mely kiveti szépségével hálóját, de az nem. kell az okos méhnek; neki. oly virágok kellene, a melyek tövisekkel vannak védve, rejtve. — Tanulság: Undok a felkínált szerelem, de értékes a titkos, a szemérmes és nehezen megnyerhető. — Tárgya rokon a 2. mesével és Kármán kedvenz gondolatát, a szemérmes, szűz leányok magasztalását látjuk ismét. Eddigi tudomásunk szerint eredeti.

5. *A' Tsikó.* (II. 95. 1.) Egy zabolátlan csikó megunva a munkát, megszökött gazdájától; bőségben élt a mezőkön — nyáron; de a tél beálltával éhség és fagy kényszerítik a régi istállóba visszatérni, mely most kedves menedék lett neki. De másnap már ismét teher, ostorcsapások, vékony vacsora várják. — Sokszor feldolgozott téma, a munkától irtózok és a tétlen kóborlás ostorozására. Pl. Gleim 88. meséjében, *Der Wolf und der Hund*, a szabadságra vágyó kutya szökök meg úrnőjétől, de az erdőben egy éhes farkas felfalja. Vagy Licht wer IV. könyv. 19. meséjében, *Das Pferd* a ló szabadul meg a munkától, de az erdőben a farkasok széttépik. A befejezés azonban, hogy a ló visszatérni kényszerül, eredeti.

6. *A' Veréb és a Gerlitze.* (II: 97. 1.) A veréb csapodáran szeretkezett, mindig új viszonyra vágyva. Egyízben azonban tanúja volt, hogy a gerle-pár hogyan dédelgeti egymást. Ekkor nagy fájdalom fogta el és érezte, hogy a házáséletben van csak boldogság. — E mesének a francia irodalomban találjuk első nyomait: Grécourt 29. meséjében: *Les pigeons et le moineau* és Dorât I. könyvének 12. meséjében: *La colombe et le moineau.*¹ Utóbbi hosszú részletező előadásával talán jobban hatott Kármán részletező stílusára. Természetesen a hosszú moralizálás és elmélkedés a házásélet boldogságáról egészen eredeti.

7. *A' Farkas, a" Juh és a' Bárány.* (II: 99. 1.) A farkas meg akart házasodni és választása a mezőn legelésző, ártatlan bárány kára esett; ez hiába könyörgött^ anyjának, anyja kapzsiságában a gazdag farkashoz erőlteti. így végzi Kármán: »Boldogtalan az, a ki a szülék hatalma által, akar szerettetni és a ki áron veszi meg az őt utáló Leánykának ölelését.« Eredeti ebben a mesében a farkas és báránka szerepeltetése. A gondolat természetesen már ismert; mindazonáltal csak egy névtelen szerzőnél találjuk mesében feldolgozva *Der Weinstock und die Ulme* címen.² E mesének tárgya egyezik Kármán meséjével annyiban, hogy itt sem engedi a kertész a fiatal szőlőtövet egy fiatal szilfához simulni, hanem egy öreg karóhoz kényszeríti, a mely a viharok nem tud ellenállni és kidől az ifjú venyigével. Itt is tehát csak az eszme közös, a cselekvénybe öltöztetés Kármán leleménye.

8. *A' vén Tserfa.* (II: 107. 1.) A vén cserfa öregségében egy kis hajtást termelt, de mivel már a következő nyáron a fa elszáradt, támogatás nélkül a kis hajtás is elsenyved. így jár az a gyermek, a ki kései házasság szülötte.

9. *Ámor és a Pálmafa.* (II: 108. 1.) Míg az előbbi mesében a kései házasságnak szomorú, itt nevetséges következményeiről ír: Egyszer egy vén pálmafa alatt pihenve, Ámor megszurta véletlenül a vén fát nyilával. Ez keservesen kezdett nyögni és epekedni, a mi természetesen nagyon komikus látvány volt. »Az Ég alatt minden nevetséges dolgok között legnevetségesebb a n.ősző vén ember.« — Mindkét mese egészen eredeti.

10. *A' Tengelicze.* (II: 109.) A kis tengelicze látta, hogy énekében gyönyörködik a környezete. Ezért az éneklést nem akarta abbahagyni s így nem. sikerült neki sem egy bogarat elfogni (mert közben az elrepült), sem egy búzaszemet felcsípni (mert azt meg egy veréb elkapta). így jár az, a ki mindenkinek tetszeni akar, pedig közönsége csupán a szórakozásért jó oda, s miután elhallgat, senki sem törődik vele, egyedül marad. — Ez szintén

¹.. alább a mesét Verseghyncl!

² Almanach d. deutschen Musen. 1772. 147. 1.

eredeti mese. sőt még a tanulsága is újszerű. Eredeti a következő három mese is.

11. *A' Forrás és Tsatorna.* (III: 69. 1.) A mint a forrás vize tiszta és felüdíti az utazóc, a csatornán átvezetve pedig benn a városban már a csatorna vizétől megromlik, úgy van ez a szellemi termékekkel is. »A teremtő eredeti lelkek ritkák! . . . Idegen érdem, többnyire a mi érdemünk.« A szokatlan, nem közönséges életbölcsestet hirdető tanulságot elég jól illusztrálja a kép, de itt már nem. cselekvényből fejlődik a tanulság, hanem egy mindennapi megfigyelésből. Valójában alig nevezhető mesének, mert nem cselekvény, még nem is jelenet az alapja. Mindenesetre egyike a legkülönösebb meséknek.

12. *A' Régiség.* (III: 70. 1.) Egyszerűen lépked a »Régi kor« a természet oltára felé, míg az »Új idő« fölpiperézve, hamis pompával. Hetykeségét látva az anyatermészet megrója, hogy tisztelje a »Régi kort«, mert az, bár naiv, de igaz és fenséges, míg az »Újkor« gyenge és erőtlen és »csak azon rágódtok, a mi gázt a Régiség hátrahagyott.« Ez is csak formája és tanulsága révén mehet mese-számba.

13. *A' Pillangó-Fogók.* (III: 75. I.) Mikor a gyermekek a gyönyörű pillangó után futnak, tanítójuk elfogja, letörli himporát és elbocsátja — többé nem is néznek felé a gyermekek. »Mi szép rajtad lyánka? — Te-é vagy köntösöd?«

Látjuk a mesék e részletes bemutatásából, hogy mily értékesek, mert tulajdonképen az első igazán eredeti meséket itt találjuk irodalmunkban. És, bár Kármán nem tudja még a tömör, lessingi prózát elérni, de némely tanulsága (pl. 13. mese) és eredeti ötletei becsesekké teszik. Egyetlen hibája, hogy néha mesterkéltté válik és érzik hangján a meggyőződés hiánya, a tanítómeseteri hang.

Öt évvel később, 1799-ben, jelentek meg HATVANI ISTVÁN *Meséi.*¹

Hatvani bevezetésében elmondja röviden, az »emberi nemzetnek nem csak mulattatására, hanem valóságos tanúságára is« szolgáló »Mesélés« történetét, kezdve Quintilianus Hesiodoson, egészen Pffefelig. Magasztalja a nemei meseírókat:

A' mesékre nézve . . . olyan Classicus Fabulisták vágnak, hogy azokkal a' Magyar Ifjúságnak is valójában szégyen volna meg nem esmerkedni. Ilyen a' Nagy Gellert, Német Országának Cicerója, az együgyűséget lehellő Lichtwer, . . . Piéffel, a' ki azt viszi végben, hogy még az is, a' ki talám különben csak belenézni is restéit volna, kéntelen elolvasni.

Annál rosszabb véiemény nyel van a magyar meseirodalomról: »Pétzeli Jósefen kívül más fabulistával ez-

¹ Mesék Hatvani István által. Debreczenben 1799. Szigethy Mihálynál.

ideig nem ditsekedhetünk.« — Prológusában rámutat a mese
céljára:

... azt adja elő hasonlatosságban
A' mit uralkodni szemlél c' világban.
Mi vétek? bolondság? tükörben mutatja . . .

A meséket hánykolódó lelkiállapotában írta, midőn nem
tudott magának nyugodt vallási meggyőződést szerezni.¹ Hat
évig betegeskedett és ezért mondja *Epilógusában*:

Midőn meséimet írák	<i>Hat</i> esztendő's sýnlődesim
Beteg testem alig bírám.	. . . nekem megrontóim.

Majd később:

... hogy tőlem	Mint élesztő orvosságra
A' rossz kedv inkább múljon,	. . . úgy fogam magamat. ³
Ilyen foglalatosságra,	

Jegyzői állására czéloz, mikor megemlíti, hogy sokszor
akkor írta meséit:

Mikor . . . hivatali dolgomtól,
. . . gyűlési állapotomtól
Magam' szabadíthattam.³

Forrásai, melyeket ő maga jelöl meg minden mese után,
nagy olvasottságról tesznek tanúságot. Sokféle forrásból merített.
Aránylag még kevesebbet, egy vagy egypár mesét Lukianosból
(2. mese, *Egy bölts és Mercurius*), Kleistből (10. mese: *Barátság*),
Anakreonból (15. mese: *Sánta daru*), 17. mese: *A' rósáról*,
18. mese: *Két utazó*. 26. mese: *Az asszonyokhoz* és 28. mese:
A' szerelemről), Homeros után (13. mese: *Kantor koldus*), Le
Nobleből (32. mese: *Sajt, matska*), Richterből (34. mese: *Majom,
róka*), (36. mese: *Állóképeknél beszélő Orator*), Aesopusból (31.
mese: *A beteg kánya*), 35. mese: (*Harapó kutya*).

De e mintáin kívül meséire erősebb hatással a következő
meseírók voltak: La Fontaine, Lichtwer, Gellert, Desbillons.

I. LA FONTAINE után dolgozza fel a következő meséket:

4. mese: *Nyulak és békák*. (La F. II. 14: *Le lièvre et les gre-
nouilles*.) 6. Mese: *Paraszt ember, lők makk*. (La F. IX. 4: *Le gland
et la citrouille*.) 11. Mese: *Oroszlán bőrben bújtt szamar*. (La F. V.
21: *L'âne vêtu de la peau du lion*.) 40. Mese: *Oroszlán*. (La F. IV.
1: *Le lion amoureux*.)

¹ L. Szinnyei, Magy. írók. IV. 508. 1.

² Meséi (fent. id. kiad.) 102. 1.

³ U. o.

E négy rendkívül terjedősen megírt mese a francia nyelv gyenge ismeretéről tesz tanúságot; úgy látszik, hogy ezeket az Aesopusnál is olvasható tárgyakat La Fontaine modorában akarta feldolgozni, hogy mintái között La Fontaine nevét is szerepeltethesse. Különösen erőltetett a n. mese bőbeszédűsége; mindenegyes állat elmondja véleményét az ál-oroslánról. Egyébként sem fedezhető fel e 4 mesében semmi rokonság La Fontaine-nel.

II. LICHTWERTől veszi a következő mesék tárgyát:

1. Mese: *A megfosztott mese.* (Lichtwer: I. 1. *Die beraubte Fabel.*) 3. Mese: *Megifjító forrás.* (Lichtw. III. 11. *Die Quell der Jugend.*) 7. Mese: *Halak.* (Lichtw. II. 19. *Die Fische.*) 9. Mese: *Tengelitz.* (Lichtw. II. 6. *Der Hänfling.*) 12. Mese: *Kígyó.* (Lichtw. I. 20. *Die Schlange.*) 14. Mese: *Két bölts Peruban.* (Lichtw. II. 4. *Die Zween Weisen in Peru.*) 16. Mese: *Bűn. Büntetés.* (Lichtw. I. 7. *Die Laster und die Strafe.*) 39. Mese: *Majom, óra.* (Lichtw. III. 14. *Der Affe und die Uhr.*)

Lichtwer meséit nagyon ügyesen dolgozza föl. Változatos és sok helyütt határozottan szellemesen alkalmazott versformákkal (pl. a 4 és 3 ütemű jambusok váltakozása a 39. mesében.) megközelíti Lichtwer vidámságát és derűs hangját. Az is meglátszik e meséken, hogy a német nyelvben mennyivel erősebb, mint a francziában.

III. DESBILLON meséi a következő mesékben hatottak Hatvanira:

5. Mese: *Fülemile. Holló. Bagoly.* (Desbillon CX. mese: *Die Nachtigall und der Uhu.*¹) 8. Mese: *Tsillagok, Nap.* (Desbillon: CLXXXV. *Die Gestirne und die Sonne.*) Két meséről azt állítja Hatvani, hogy Desbillonból fordította; ezek: 20. Mese: *Tsuka* és 37. Mese: *Szem, száj.* De ezek eredetijeit Desbillonnál nem találtam meg.

Desbillon prózában írott meséit szintén dallamos rövid soraival teszi valósággal kedvesekké, pl. az 5. mesét Balassi-sorokban fordítja. Itt a tavasz ébredésének festése bájos képpé bővül; igaz ugyan, hogy terjedelemben túllépi az oktató mese terjedelmét, de oly gyorsan peregnek le e sorok, hogy nem válik olvasásuk unalmassá. Kezdeté így hangzik:

A' Tél keménysége,	Tavasz a' füveket,
Komor hidegsége,	Minden jövőseket,
Midőn már eltávozott;	Színes köntösben hozott . . .

Valószínűleg hozzájárul a költemények ügyesebb feldolgozásához az a körülmény is, hogy Desbillon meséit szintén az általa alaposan ismert német nyelven olvashatta.¹

¹ Megjelentek Münchenben 1792-ben.

IV. GELLERTTŐL két meséje tárgyát kölcsönözte. Ezek a következők:

22. Mese: *Vak, sánta.* (Gellert I. 16. *Der Blinde und der Lahme.*) 25. Mese: *Kaktik.* (Gellert I. 12. *Der Kuckuck.*) 27. Mese: *Szíves látogatás.* (Gellert I. 36. *Der gütiige Besuch.*) 41. Mese: *A' Szélességről.* (Gellert III. 33. *Der Leichtsinn.*) 42. Mese: *Fösvény. Gazdag.* (Gellert III. 34. *Der reiche Geizhals.*) 43. Mese: *Iffú tudós.* (Gellert II. 39. *Der junge Gelehrte.*) 44. Mese: *Szerentsés házasság.* (Gellert II. 5. *Die glückliche Ehe.*)

Legtöbbnyire, saját egyéniségét kívánván előtérbe helyezni, túlságosan szabad átdolgozása elveszíti az eredeti értelmét, sőt mivel fél a kissé sikamlós Gellert-féle tanulságtól (pl. a *Die Glückliche Ehe — Szerencsés házasság*) és elhallgatja a kétértelmű helyeket, elveszti Gellert szelíd humorát. Versei olvasás közben egy vidám gondtalan író lelkét mutatják, s ebben nagy része van, a mint főntebb már utaltam rá, a versformák gazdag változatosságának, a sok rövid, csengő rímű sornak. Ez javára válik, mert így hosszú részletezései kevésbé lesznek fárasztók. Azonban nem a vidámság költője ő; nem nyugodt szemlélője a bűnnek, hanem egy kétséges lelkiismeretfurdalások között vajúdo lélek. Ezt természetesen nem vidám, gyorsan gördülő verseiből, hanem *Epilógusából* láthatjuk. Itt mondja:

E' mesélő tükörökben,
Magam gyarapíthatám!
Mert látván sok hibáimat,
Hátamon függő 'sákimat'
Mellyek majd tele vágynak
Tulajdon gyöngeségimmal,
És erőtlenségimmal;
»Váljon mikoron hagynak
— Sokszor mondék — cl vétkeim?
Mellyek noha nem étkeim;
De még is úgy rongállnak,
Hogy e' teréhnek húzása

Miatt, szívemnek romlása
Következne! nem szállnak
Azért velem sirhalomba!

Gondolván immár magamról,
Hogy a' mit önnön javamról
E' mesékben mondhattam;
Talám lesz olly' felebarát,
Ki, ha magában hibát lát,
Örül, hogy kinyomtattam
Ezen együgyű munkámat.

Meséinek második kiadása bizonyítja a kedvező fogadtatást. 1819-ben P. J. (Pechata János) adja ki újból meséit és más verseit.²

Mielőtt áttérünk a XIX. század első évtizedének oktató meséire, meg kell emlékeznünk még két költőnkéről, kiknek művei értékesebbek irodalmunkban, mint az eddig tárgyalt

¹ Czézlás La Fontaine 1. 7. meséjére: *La besace.*

² Kiadásának címe: Hatvani István' Meséit Újra közre botsátotta és annak holta után talált verseivel bővített© P. J. Nagyváradon Tichy János' betűivel 's költségeivel 1819.

meseíróké, de a kik az oktató mese műfajában vagy nem tudtak maradandó értékűeket teremteni, vagy csak egészen mellékesen írtak néhány oktató mesét.

1790-ből való a vidám lelkű CSOKONAINAK három próbálkozása, melyek *Állatok beszélgetése* cím alatt jelentek meg. Mindhárom mesén megérzik, mennyire iparkodik, hogy tanulságos esetet mondasson el állatjaival, s mennyire küzd az ő bohém, víg kedélye az oktató mese komoly hangjával. Formailag csak a harmadik mese, *Az oroszlán és a szamár*, felel meg e műfaj követelményeinek:

Midőn az Aesopus' oroszlánja együtt vitte magával az erdőre a' szamarat, hogy rettenetes ordításával a vadakat meghajtsa, egy eszelős varjú azt kiáltotta rá egy magas fáról: Szép mulattató társ! Nem szégyellessz számárral menni? A' kinek hasznát veszem, felele az oroszlán, annak, azt tartom, megengedhetem, hogy mellettem járjon. — így gondolkoznak a' nagyok, mikor alacsony embereket emelnek fel magok társaságokba.

Ez a mese valóban sikerült. Szelleme Aesopus meséire vall, s a költő benne meglepően ügyesen mond »kevés szóval sokat« (Kazinczy). — Másik két meséjét, melyek szintén prózában vannak írva, nem is lehet az előbbihez hasonlítani; nem állnak magasabb színvonalon, mint Nagy Ferencz *afologusai*. Csokonainál is csak az állatok megszólaltatása közös mesei külsőség. Az állatok eszmeeserei azonban unalmasak, bár politikai nézeteit is beleviszi: *A' bagoly és kócsagban* a kócsag panaszkodik a szörnyű vérontás miatt, a melyet a hazafias felbuzdulás és az ezzel járó kócsagtollas kalpag okoz szemükben. A másik, *A' pillangó és a' méh* ez. még kortársainak gyenge meséivel sem állja az összehasonlítást. Csokonai egész lapokat tölt meg unalmas fejtegetésekkel, hogy a sovány alapgondolatot bemutassa: nem felcizcomázott csapodárra van szükségünk, hanem szorgalmas, becsületes, munkás és szerető szívre.¹ Oly költőietlenek e próbálkozások, hogy költői párbeszédnek sem merjük nevezni őket.

VERSEGHY FERENCZ is írt meséket; ezek jobbak ugyan az előbbieknél, de nincs meg bennük az a báj és zengzetesség, mely Verseghy sikerültebb lírai költeményeinek legnagyobb érdeme; meséi, melyek nagyrészt az *Aglája* ez. verskötetében maradtak reánk, nem tartoznak a költő java alkotásai közé. Verseghy mint meseíró a francziák tanítványa s La Fontaine típusát műveli. Költői természete is erre utalta: szereti a kényelmes, részletező mesevezetést, s így az aesopusi tömör; szüksézávú mese helyett alkotásai mind költői elbeszélések

¹ L. fentebb Kármán 4. meséjét.

bővülnek. Legtöbbször alexandrinusokban és hexameterekben ír, s ez már magában véve is nehézkessé teszi a költemények menetét. Meséi mind idegen nyomokon járnak, több-kevesebb önállósággal földolgozva.

A' barátság tárgyát már Pétzeli feldolgozta, kinek forrása valószínűleg egy francia mese volt a *Journal Encyclopédique*-ből. A hexameterekben feldolgozott tárgy nála sokkal elnyújtottabb, mint Pétzeli feldolgozásában, mégis itt *elég* élénken és meglehetősen drámaisággal mutatja be, mint rohan a hű barát, pusztán egy rossz álom hatása alatt, barátjának álmódott veszedelmében segítségül lenni; és mint adja oda a másik szívesen vagyont, azt hi vén, hogy a hozzárohanót íablók fosztották ki.

Aesopus 178. meséjének (*Ἀημάδης ο ρητωρ*) tárgyát dolgozza fel *Az Athénabeliek* ez. példája. Míg azonban Aesopusnál Demades szónok azért kezdi mesével beszédét, hogy bebizonyítsa a népnek, mennyire érdeklődik a szórakoztató beszédek és mily kevéssé a komoly dolgok iránt, Verseghy szónoka a haza veszélyével kezdi és e pathetikus beszéd közben hallhatjuk, hogy a hallgatóság mily közömbösen siklott el a fontos kérdések felett, és mily nyugalommal és nemtörődomséggel tréfálkozik ez alatt.

Az oroszlyány ez. meséjének alapgondolata szintén Aesopusnál található meg (220. mese: *Λέων καὶ "Ἀν&ρωπος*), A dicsekvőket ostorozza, a kik csak szájukkal és külsőségekkel mernek előhozakodni. Aesopusnál az oroszánt gyengének tartja az ember, mert — mint mondja — látott egy faragott képet, melyen az ember legyőzi az oroszánt. Verseghy e tárgyat a következőképen adja elő: Egy helységben az állatok összecsendülnek egy új, csodaerejű bálványkép felszentelésére. A kép az embertől legyőzött oroszánt ábrázolja. Az állatok szájtátva bámulják a csodát, csak az oroszán megy oda flegmatikusán és egy gúnyos mosolylyal — felönti a bálványt.

A kan macska már viszont teljesen La Fontaine-i¹ hangú; gyorsmenetű hexameterekben mondja el a közismert mesetémát a nagyképű tanácsadókról, a kik azután, mikor tenni kellene, visszalépnek gyáván. Tanulságát eddigi meséihez képest meglepően csattanósan fogalmazza: »Adni ugyan könnyű, de nehéz végezni tanácsot!«

A veréb és gerlicze alapgondolata La Fontaine *Les deux pigeons* *Abdiii*, található meg, de megtaláljuk variánsait Grécourtnál és Doratnál is:¹ a hű gerlicze nem enged a csábítónak. Verseghy azonban új milieube helyezi e történetet: A csábító itt is veréb, de az vidám társaságból repül ki kedvesével az erdőbe

¹ La Fontaine II. 2.: *Conseil lenn par /es rats*.

szeretkezni és eközben látja, mint dédelgetik egymást a gerlek. Ekkor nem Grécourt verebének ellágyulása következik be, hanem, hogy bemutassa hódító fellépését, mikor a gerle párja eltávozik, ő akarja a nőt meghódítani (kedvese szemeláttára); de csúfos kudarcot szenved. A dolgot azonban nem veszi oly tragikusan, visszarepül és tovább mulat kedvesével. — A témának ez új és mintegy társadalom-festő feldolgozása annyira valószínű és reális, hogy bár hosszú tanító és példázó elbeszéléssé bővül, mégis szellemessége miatt legjobbnak minősíthetjük Verseyhy e nemű költeményei között.

A tejáruoló menyecske ez. meséje nem ad új gondolatot, de élénksége talán még meg is haladja La Fontaine *La laitrière et le pot-au-lait* ez. meséjének menetét.² Kár, hogy a 15 hexameterben gyorsan fejlődő és lepergő főthéma (a menyecske tervezetése) után egy jóval hosszabb moralizálás következik, a mely megrontja a mese üdeséget.

Ha végül megemlíthetjük *A' baktai paraszt* ez. tanulságos költői elbeszélését a vásárra vitt számarrról, a melyet az apa és fia, minden szembejövő egymásnak ellentmondó tanácsait kipróbálván, végül vállukon visznek a városba, akkor be is fejeztük Verseyhy e műfajba vágó kísérleteit. Igazi érdemük nem az eredetiség és a fölfogás újsága — ez hiányzik belőlük, hanem hogy könnyed, vidám hangú versekbe öltöztetnek részben közismert mesethémákat.

Az oktató mese az utóbbi képviselőivel már átkerült a XIX. századba, de még ekkor is, az első évtizedekben tulajdonképpen csak előkészületeket tesz a század második és harmadik évtizedében elért, aránylag, nagy fejlődéshez. Ebben a korban jelennek meg Kis János és Fáy András első meséi.

Kis JÁNOS 1800-tól kezdve írt meséket.³ Először lefordította Pffefelnek két meséjét — ezt már Toldy kimutatta⁴ — azután két művében⁵ és elszórva is, 1810-ig összesen 11 mesét írt. (Toldy csak annyit tesz hozzájuk néha, hogy németből.) Ezek a következők:

1. *A' bölcs és a' bolond* tárgya eredeti: a magát kevélyen elbízott bölcs, mikor egy ízben hallja, hogy egy bolond így kiált föl:

... Borulj le előttem ember fia!
Tanuld megismerni dicsó érdememet
S a legnagyobb bölcsnek nézni személyemet

¹ L. fentebb Kármán G. meséjénél.

² La F. VII. 10.

³ L. Toldy F.: *Kis János poétái munkái*, Pest 1865.

⁴ U. o.

⁵ *Gyermekek és ifjak bibliothekája*. Pesten 1805. és *Kellemetes időtlésre való elmés nyájasságok*, Sopron, 1806.

— magába száll és látja, hogy az ő kevélysége csak abban különbözik a bolondétól, hogy míg amaz ezt kimutatja, ő csak szívében hordja kevélységét.

2. *A' tudományok' védelmezése.* Nem annyira mese, mint inkább hosszú tanköltemény; megokolja, miért kell egy birodalmát nemcsak hatalommal, erővel, hanem tudománnyal és bölcseséggel vezetni.

3. *Aesop és az utas.* A nyugodt megfontoló ítéletről szóló anekdota: Aesopus, mikor tőle egy utas kérdi, mennyi idő múlva ér a városba, felelet helyett így szól: »Menj!« A kérdező természetesen bosszankodik, de mivel más feleletet nem kap, elindul. Ekkor Kiált utána Aesopus, hogy két óra múlva ér be majd; mert addig, míg »nem láttam menésedet«, mondja, »miképp fejthetem meg . . kérdésedet?«

4. *Az ember és a' madárka.* Alapja végeredményben Aesopus 3. meséje: *Ἀηδών xai παξ*. Az ember itt megkönyörül a madárkán és nem mondja azt, a mit az ölyv mond az elfogott pacsirtának, hogy neki mindegy, akármilyen szépen énekel.¹ Hogy elbocsátotta, a csíz kigúnyolja és az ember csak későn veszi észre balgaságát. — E mesetárgyat olvashatjuk La Fontainenél,² Zacharianél.³ Ez utóbbinál a farkas várja türelmesen, hogy a kutya meghízzék, de mire ez bekövetkezik, már könnyen el tud menekülni a farkas elől. — Talán azt a tanulságot akarja Kis János is elének állítani, hogy a mit megszereztünk, bármily kevés is az, ne adjuk ki kezünkől.

5. *A' két kutya.* Tárgyát és alapgondolatát: (öreg korunkban már nem tudunk semmi újat megtanulni), Aesopusból⁴ meríti. De feldolgozásának hangja és a mese milieuje La Fontaine⁵ hatását mutatja. Nála is egy úrfi neveli megvéhdedt vadászkuttyóját művészies ugrándozásra, de az eb, a mint Aesopusnál olvashatjuk, már öreg e szokatlan mesterség elsajátítására.

6. *A' bárány és a' tövisbokor.* E mesét feldolgozta Hagedorn⁶ és Lessing.⁷ Kis meséje teljesen Hagedorn után készült. Ügyes fordítás, mely még a vessorok számát is megtartja, csak hogy gondolatainak kifejezésére nem volt elég a négyes- és ötödfelés jambus, hanem helyettük a két lábbal hosszabb alexandri-

¹ Hasonló Aesopus 124. meséjének (*Ἀλιεύς καὶ Σμαοί'*) tárgya is, hol a kis hering könyörög a halásznak, hogy várjon, míg megnő.

² V. 3.: *Le petit poisson et le pêcheur* és IX. 18.: *Le milan et le rossignol*.

³ *Der Hund und der Wolf*.

⁴ 92. mese: *Κόvῃς*.

⁵ VIII. 24.: *L'éducation*.

⁶ *Das Schäfchen und der Dornstrauch*.

⁷ 22.: *Der Fuchs* (itt a róka menekülve egy falon átugrik és a tuskék közé esik).

riusokat használja. Mivel ez a legformásabb meséje, bemutatjuk eredetijével együtt:

Egy bárány kerülvén az eső záporát,
Bokrok' sűrűjében kereste sátorát.
Az esőtől ugyan szárazon maradott,
De a' tövisekben gyapja fennakadott.

K' bárány példáján boldog a' ki tanul:
Tanulj te, ki gyakran pörölsz jogtalanul,
Körmös prókátorra félve bízd magadat,
Ha nyersz is keveset, az szedi gyapjadat.

Hagedornnál:

Ein Sehäfchen kroch in dicke Hecken,
Dem rauhen Regen zu entgehn.
Hier könnst es freilich trocken stehn;
Allein, die Wolle blieb ihm stecken.

Beglückt ist, den dies Schaf belehrt.
Bethörte Had'rer, lasst euch rathen.
Vertraut die Wolle nicht den scharfen Advocaten.
Oft ist, was ihr gewinnt, nicht halb der Kosten werth.

7. *A' tyúk és a smaragd.* Közismert mesethéma, melyhez ép ezért Kis a következő — szövegezését igen jól jellemző — megjegyzést fűzi:

Mesém nem új, sok száz könyvben meg vagyok,
Versem változtatta csak külső formáját . . .

8. *A' pap és a' beteg.* Eredeti; tárgya elmondja, mily nyugodt az élete és halála egy egyszerű becsületes napszámosnak:

Vajha kiki hinné a boldog paraszttal,
Aki kevésre vágy, vígan él/ vígan hal.

9. *A' fejér egerecske.* Közismert téma: az engedetlen, szülei óvó intésére nem hallgató egérkét a bagoly zsákmányul ejti.

10. *A' ló és darázs.* Mikor a darázs megcsípi a lovat és az rugdalódnizni kezd, a darázs figyelmezteti, hogy ne erőlködjék, maradjon nyugodtan, mert úgy sem ér el semmit a heveskedéssel. Erre a ló kénytelen megnyugodni és a darázs is békében hagyja. E mese is mintegy »okult« forrásán, La Fontaine meséjén.¹ (L. még Kis J. 4. meséjét.) Míg La Fontaine dühös oroszlánja összerogyásig tombol a szúnyog csípései miatt, Kis J. lova szelíden belenyugszik a változhatatlanba.

¹ II. 9.: *Le Hon el le moucheron.*

il. *A' báránka*. Csak egy újabb variánsa az engedetlenség káros következményeit bemutató meséknek. Itt a kis bárány, nem hallgatva anyja figyelmeztetésére, hogy ne ugrándozzék oly eszeveszetten, egy kőre ugrik és lábát töri.

Kis Jánosban a régi meséthémák bizonyos továbbfejlődését látjuk; ő nála vagy okul a főhős és nem teszi azt, a mit a mesékben hiábavalóknak lát (10. mese), vagy pedig bebizonyítja, hogy nem kell felháborodnunk sok esetben a mesék látszólagos kegyetlenségein (4. mese). Kedvelt versformái: a hexameter és az alexandrinus; négyes jambusokat csak két meséjében (*Báránka, Fejér egerecske* találunk), 1810-ig írott meséiben nagyrészt eredeti, és átdolgozásai is eredeti felfogásúak. E kis költeményeken bizonyos nyugodt megállapodottság árad el; egy tapasztalt, érett gondolkodású férfi komoly tanácsai ezek. Arra a dicséretre azonban, melyre koruk méltatta, nem szolgált rá, és Kölcsey jóslata: »lesz idő, mikor azokra (meséire) a magyar publikum úgy néz majd vissza, mint most a németek . . . Hagedornnak hasonló . . . műveire«¹ — nem vált be.

Az utolsó nevezetes meseíró, kinek meséiről itt még megemlékszünk, FÁY ANDRÁS, de dolgozatunk korlátai miatt, csak a mesékben tett első kísérleteit említjük meg. Ugyanis 1807-ben Pesten Tratner Mátyás betűivel jelent meg *F. F. A.-Jól a Bokréta, mellyel Hazájának kedveskedik*. E gyűjtemény 71—98. lapjain *Eredeti Purgomák- és Mesék* összefoglaló cím alatt epigrammákon kívül 14 mesét találunk. Meséiről és dolgozómódjáról előszavában (73. 1.) ezt mondja: »A' Literatura ezen nemébe Nemzetem közt nem volt kit kövessék. Azok a' szoros határok pedig, a' mellyek a' Magyar írók mindenünnen megszorítják, nem engedik, hogy ő a' Lessing, vagy Pffeffel nagy Leikeiket tsak majmolhassa is!« Tehát, szerinte, nem utánozhatott sok mesét, nehogy e miatt megróják. — Lássuk már most meséit, beváltják-e az itt tett ígéretet.

A' híradás. A király nem tudja, hogyan adja hírül minél gyorsabban a fontos eseményeket az országban. Udvari bolondja ekkor azt tanácsolja, hogy feleségének mondja el közölni valóit. — Tanulság: az asszonyok fecsegése által terjednek el leggyorsabban a hírek. Az ötlet nyilván közismert volt nemcsak Fáy korában, hanem évszázadok óta, de fogalmazása, mesévé alakítása eredeti.

A' vén tserfa. Tanulsága közismert: ha a hatalmasok elbuknak, sokszor magukkal rántják az árnyékukban meghúzódókat. így a kis csemeték is reszketnek, hogy az öreg fa kidűl. — Eredeti variánsa ez a mese a gyenge növényekről szóló meséknek, melyek a hatalmas fák támogatására szorultak. Egyébként ugyanennek a gondolatnak illusztrálása a

¹ Kölcsey, Minden Munkái. (1886.) IV: 24. 1.

békákról szóló elterjedt mese is: reszketnek a bikák viadala miatt, mert ők sínylik meg.

Az *Autor*. Az egyszerű, szegényes cselekvényű mese az éhező írókról szól, kiknek alig van mit enniök.

A' szamár. Mikor a négylovas hintó óvatosan kitér az úton legelésző szamár mellett, és ez elbízta magát, a kocsis figyelmezteti, hogy nem félelemből tért ki, hanem elővigyázatból. Egészen eredeti mese, de híján, a mélységnek.

A' két kanári ez. mesének megelőzője: Imbert i. meséje: *Les chevaux de carrosse*. A francia mesében két lóról van szó, a melyek csak azért járnak együtt, mert össze vannak lánczolva; valamint a házastársak is sokszor nem szeretetből élnek együtt, hanem kényszerűségből. Fáynál a két kanári egy kalitkába van zárva és nem azért osztják meg eleségüket egymással, mert szeretik egymást, hanem mert kénytelenek.

Tanulság: »Ugyan sok házaspár reá esmérne é ezen kanárikban magára?»¹

A tudományban és a tudósok között dúló elkeseredett harcokról szól a *Tudósok hartza*: rendesen annak kell meghátrálni, a ki kevésbé tud szitkozódni, piszkolódni. A mese eredeti, sőt szokatlan tárgyú, nálunk azonban igen alkalomszerű volt megjelenése idején: épen akkor zajlott le Révai és Versegly szenvedélyes nyelvészeti vitája, melyben mindkét fél, de különösen az előbbi, ugyancsak ontotta a szitkokat.

A tücsök és a hangya meséjét variálja a *Philosophus* cz. mese. Egy bölcs ürge, mely egész életében a könnyű és boldog élet feltételeivel és ennek elérhetésére szolgáló eszközök tanulmányozásával foglalkozott — *éhezve* megy a hangyákhoz eleséget kérni, mire azok bölcs tudományához utasítják.

Az egyenetlen házasságról szól a *Hold*. Mint a vagyonos feleségtől a férj, úgy függ a hold fénye a napétól. — Szintén a házásokra gondol az utazó, ki a *Léthe vizéből* egy butykossal merít, remélve, hogy a szomorú életű házások jól megfizetnek érte. Ügy látszik, mindkét mese Fáy leleménye.

A hiúságot és a majmolást gúnyolja a *Majom és a' Barátja* és *A' champagniai bor* ez. két meséje.

A' fakír ez. mesének tanulsága: segíts magadon s az Isten is megsegít. Ugyanez alapgondolat megvan Aesopus 246. meséjében és La Fontaine (VI. 18.) *Le chartier embourré* ez. meséjében, Fáy csak új képeket talált ki igazolásukra.

A szemérmességet, a rejtett szépséget magasztalja az *Ibolya* ez. mese s így azon a nyomon jár', mint Kármán *A' pók*, és *a' méh* ez. és Csokonai *A' pillangó és a méh* ez. meséje.

Fáyt meséi teljesen Lessing tanítványának mutatniák. Meséi mélységben, jellemző erőben természetesen elmaradnak

¹ Fent id. kiad. 79. 1.

Lessing meséi mögött, de eredetiségükkel, tömör prózájukkal, logikus gondolatmenetükkel megközelítik amazok színvonalát. Társadalmi, politikai félszepségek, a tudomány és irodalom köréből vett fonákságok ostromozója ő. Valóban kimondhatjuk, hogy ő az első mese írónk, a ki teljesen eredetien, magyaros hangon ír, és a kinél, ha van is némi kapcsolat egyes idegen mese-mozzanatokkal, azok nem tudatos átvételek, önkéntelen reminiscentiák.

Megnyílt tehát az út az értékes, maradandó becsű oktató mesék alkotására, a melyet be is fog bizonyítani az 1810—1840-ig bekövetkezett nagy fejlődés.